



# ΑΣΙ

## Χώρος

Κείμενα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης

Ειδικό τεύχος – Αφιέρωμα

Πολεοδομία, Χωροταξία, Περιφερειακή Ανάπτυξη:  
Σύγχρονες Τάσεις, Νέοι Επιστήμονες

2016

24



Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας  
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Ειδικό τεύχος – Αφιέρωμα

**Πολεοδομία, Χωροταξία, Περιφερειακή Ανάπτυξη:  
Σύγχρονες Τάσεις, Νέοι Επιστήμονες**

---

*Επιμέλεια*

Δέφνερ Αλέξιος-Μιχαήλ, Καλλιώρας Δημήτρης

Επιστημονικό Περιοδικό

---

αιχλώρος

---

Διεύθυνση:  
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας  
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας  
και Περιφερειακής Ανάπτυξης  
Περιοδικό ΑΕΙΧΩΡΟΣ  
Πεδίον Άρεως, 383 34 ΒΟΛΟΣ  
<http://www.aeihoros.gr>, e-mail: [aeihoros@prd.uth.gr](mailto:aeihoros@prd.uth.gr)  
τηλ.: 24210 – 74486

---

Επιμέλεια έκδοσης: Εύη Κολοβού  
Λαγού: Παναγιώτης Μανέτος  
Σχεδιασμός εξωφύλλου: Γιώργος Παρασκευάς-Παναγιώτης Μανέτος

<b>Δέφνερ, Α.-Μ., Καλλιώρας, Δ.</b>	<b>4</b>
Πολοδομία, Χωροταξία, Περιφερειακή Ανάπτυξη: Σύγχρονες Τάσεις, Νέοι Επιστήμονες	
<b>Τσαβδάρου, Χ.</b>	<b>7</b>
Ο διεκδικούμενος Κοινός Χώρος, μεταξύ δημιουργικής πόλης και εξεγερμένης πόλης: Η περίπτωση της Ιστανμπούλ	
<b>Ρεμπής, Ν.</b>	<b>27</b>
Εντοπισμός γεωγραφικά αποκλεισμένων περιοχών και κατοίκων της Περιφέρειας Κρήτης από το αγαθό της υγείας	
<b>Ντούρα, Μ., Παπαδάκη-Μαραγκού, Η.</b>	<b>46</b>
Κοινωνική δυναμική και χωρικές μεταλλάξεις: Το παράδειγμα του Μεταουργείου	
<b>Κυριακίδης, Χ.</b>	<b>67</b>
Προσεγγίζοντας τη λειτουργία του δημόσιου αστικού χώρου με γνώμονα τις τοπικές παραμέτρους: Συγκριτική μελέτη μεταξύ Λάρισας και Νότινχαμ	
<b>Καπιτσίνης, Ν.</b>	<b>86</b>
Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στη μεταφορά επιχειρήσεων: Συγκριτική ανάλυση της προ- και μετα-κρίσης μετακίνησης των Ελληνικών επιχειρήσεων στην Βουλγαρία.	
<b>ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ</b>	
<b>Γκιάλης Σ.</b>	<b>123</b>
Λόης Λαμπριανίδης, Θανάσης Καλογερέσης & Γρηγόρης Καυκαλάς (Επιμέλεια) (2016) <i>Χωρική ανάπτυξη και ανθρώπινο δυναμικό: Νέες θεωρητικές προσεγγίσεις και η εφαρμογή τους στην Ελλάδα</i>	

Λόης Λαμπριανίδης, Θανάσης Καλογερέσης  
& Γρηγόρης Καυκαλάς (Επιμέλεια), 2016  
**Χωρική ανάπτυξη και ανθρώπινο  
δυναμικό: Νέες θεωρητικές προσεγγίσεις  
και η εφαρμογή τους στην Ελλάδα**  
Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα

**Στέλιος Γκιάλης**

Επίκουρος Καθηγητής

Τμήμα Γεωγραφίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου



Στη χώρα μας δεν είναι συχνές οι συλλογικές εργασίες και μελέτες που να έχουν στο επίκεντρο μια περισσότερο ανθρωπο-κεντρική ανάπτυξη και ταυτόχρονα να συνυπολογίζουν τη χωρική και γεωγραφική συνιστώσα. Είναι χαρακτηριστικό πως μια αναζήτηση στον «μελετητή» της Google, γνωστό και ως «scholar», με τη χρήση του λήμματος «ανθρώπινο δυναμικό» εμφανίζει λιγότερες από 25 εργασίες, μελέτες και βιβλία που έχουν συγγραφεί την τελευταία δεκαετία και περιλαμβάνουν στον τίτλο τους τον όρο αυτό. Εκ των μελετών αυτών, δε, μετρημένες στα δάχτυλα του ενός χεριού, κυριολεκτικά, είναι όσες περιλαμβάνουν στην προβληματική τους ζητήματα άνισης χωρικής ανάπτυξης. Ο ενδιαφερόμενος εύκολα, και με μικρή φαντάζομαι έκπληξη, θα ανακαλύψει πως λήμματα όπως «επιχειρηματικότητα» ή «καινοτομία» δεν τυγχάνουν τόσο μικρής προσοχής, τουναντίον έχουν μετατραπεί σε λέξεις κλειδιά, κάτι σαν αγαπημένα buzzwords της σύγχρονης επιστημονικής μελέτης ή αναζήτησης.

Η πρόσφατη έκδοση του συλλογικού τόμου με τίτλο «Χωρική ανάπτυξη και ανθρώπινο δυναμικό: Νέες θεωρητικές προσεγγίσεις και η εφαρμογή τους στην Ελλάδα» έρχεται να καλύψει μεγάλο μέρος του κενού αυτού στην ελληνική βιβλιογραφία. Με φροντίδα των εκδόσεων Κριτική, που διακρίνονται εδώ και μια δεκαετία τουλάχιστον για το ενδιαφέρον τους σε επιστημονικούς τίτλους Γεωγραφίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, οι τρεις επιμελητές του τόμου και συστηματικοί «σκαπανείς» ζητημάτων χωρικής ανάπτυξης μας

προσφέρουν έναν έργο που έχει ως στόχο την διεύρυνση, αν όχι την έναρξη, της συζήτησης για τη συμβολή του ανθρώπινου παράγοντα στη δυναμική της ανάπτυξης. Το ενδιαφέρον των επιμελητών, που σε συνεργασία με μια πλειάδα συγγραφέων (26 οι συμμετέχοντες συν-συγγραφείς στα άρθρα του τόμου!!), συνέγραψαν το υπό συζήτηση βιβλίο για τα ζητήματα της χωρικά-ολοκληρωμένης αξιοποίησης του ανθρώπινου δυναμικού δεν είναι πρόσκαιρο ούτε πρόσφατο. Ειδικά ο πρώτος εξ' αυτών (Λόης Λαμπριανίδης), αλλά και οι υπόλοιποι σε σημαντικό βαθμό, έχουν συστηματικά ασχοληθεί με θέματα όπως η διαρροή νέων επιστημόνων στο εξωτερικό ελέω κρίσης, η εισερχόμενη μετανάστευση και οι επιπτώσεις της στον ελληνικό χώρο, αλλά και οι επιπτώσεις των αναδιαρθρώσεων των παραγωγικών αξιακών αλυσίδων στην απασχόληση. Με αυτή την έννοια ο συλλογικός τόμος που ανατέμνει τη σχετική διεθνή προβληματική, αλλά και την έως τώρα εγχώρια συζήτηση, είναι κάτι περισσότερο από καλοδεχούμενος.

Θα επιχειρήσω να συνοψίσω, με κίνδυνο να αδικήσω συμβολές και επιχειρήματα, τη δομή και τα συστατικά στοιχεία του συλλογικού έργου. Το βιβλίο διαιρείται σε δεκαπέντε (15) κεφάλαια κατανεμημένα σε τρεις (3) επιμέρους ενότητες οι οποίες ιδωμένες σαν σύνολο εξασφαλίζουν το ενιαίο των επιχειρημάτων και τη διαλεκτική σύνδεση θεωρίας και εμπειρικής επαλήθευσης με έναν ολοκληρωμένο τρόπο. Μετά το εισαγωγικό *Κεφάλαιο 1*, γραμμένο από τους τρεις (3) επιμελητές με στόχο να εισάγει τον αναγνώστη στην προβληματική και να προσφέρει μια επισκόπηση του συλλογικού εγχειρήματος, η πρώτη ενότητα με τίτλο «*Βασικές έννοιες και θεωρητικές προσεγγίσεις της χωρικής ανάπτυξης*» θέτει το θεωρητικό πλαίσιο εντός του οποίου εντάσσονται τα κείμενα του συλλογικού τόμου. Συγκεκριμένα, η *ενότητα 1* προσφέρει μια ολοκληρωμένη επισκόπηση των θεωριών περιφερειακής ανάπτυξης (*Κεφάλαιο 2*, Καλογερέσης, Θάνης και Λαμπριανίδης) που δεν αρκείται σε μια κλασική αναδρομή στις σχετικές και καθιερωμένες θεωρίες, αλλά επιχειρεί μια συνόψιση των εννοιολογικών κατασταλαγμάτων για τη χωρική ανάπτυξη από τις πιο πρόσφατες δύο δεκαετίες. Ακολούθως, στο *Κεφάλαιο 3* ο Mick Dunford ανατέμνει την έννοια των Περιφερειακών Ανισοτήτων και παρουσιάζει συνοπτικά, αλλά περιεκτικά, παλιότερες και νέες μεθοδολογίες αποτίμησης αυτών. Στο *Κεφάλαιο 4* (Ανδρικοπούλου και Γεμεντζή) η σχέση του ανθρώπινου δυναμικού με τη χωρική οργάνωση και το σχεδιασμό έρχεται στο προσκήνιο, και η αλληλεξάρτηση οργάνωσης του χώρου και γεωγραφίας του ανθρώπινου δυναμικού τεκμηριώνονται εύγλωττα μέσα από το παράδειγμα της Κεντρικής Μακεδονίας. Η ενότητα ολοκληρώνεται με τη συμβολή του Ray Hudson (*Κεφάλαιο 5*), ενός εκ των σημαντικότερων εν ζώη ριζοσπαστών Γεωγράφων, ο οποίος αναλύει με διεισδυτικότητα το πώς οι βασισμένες στη γνώση οικονομίες αποτελούν πόλους δυναμικής ανάπτυξης και βαθιών ανισοτήτων, στο πλαίσιο του σύγχρονου καπιταλισμού.

Στην *ενότητα 2* με τίτλο «*Εμπειρικές αναλύσεις των χωρικών ανισοτήτων*» συμπεριλαμβάνονται μια σειρά από μελέτες που αντλούν από πρόσφατα και παλιότερα δεδομένα με στόχο να εξάγουν ευρύτερα συμπεράσματα και να ανατροφοδοτήσουν τη θεωρία. Εδώ μπορεί ο αναγνώστης του βιβλίου να συναντήσει μερικές από τις πιο ενδιαφέρουσες αναλύσεις για το ανθρώπινο κεφάλαιο και τις χωρικές του διαστάσεις και παραμέτρους. Στο πλαίσιο του *Κεφαλαίου 6* των Θάνη, Καλογερέση και Λαμπριανίδη γίνεται μια προσπάθεια εμπειρικής αποτίμησης των αναπτυξιακών δυνατοτήτων που προκύπτουν από την αξιοποίηση του ανθρώπινου κεφαλαίου, και συγκεκριμένα μελετώνται εμπειρικά οι αναλυτικές δυνατότητες της προσέγγισης των *ανθρώπινων δυνατοτήτων*, σε σχέση με τα ζητήματα άνισης περιφερειακής ανάπτυξης. Σημείο εστίασης του *Κεφαλαίου 7*, ακολούθως, αποτελούν οι ανισότητες ανάμεσα στα δύο φύλα σε περιφερειακό επίπεδο και η αναζήτηση εναλλακτικών κριτηρίων αποτίμησης αυτών. Η συγγραφέας (Λυμπεράκη) διαπιστώνει την έλλειψη ουσιαστικής ισότητας και κοινωνικο-οικονομικών ευκαιριών ανάμεσα στα δύο φύλα, ακόμη και στις σχετικά πλούσιες περιφέρειες της Ελλάδας. Η διερεύνηση της σχέσης ανάμεσα στο ανθρώπινο κεφάλαιο και τις δημόσιες υποδομές, και οι προεκτάσεις αυτής στο επίπεδο της χάραξης αναγκαίων περιφερειακών πολιτικών αποτελεί αντικείμενο του *Κεφαλαίου 8* (Τσέλιος, Ροβολής, Ψυχάρης και Γάρου), ενώ το ζήτημα της περιφερειακής ανθεκτικότητας (regional resilience), στα πρώτα χρόνια της κρίσης που ακόμη ταλανίζει την ελληνική οικονομία, τίθεται αναλυτικά στο *Κεφάλαιο 9* των Καλλιώρα, Πανταζή και Ψυχάρη. Το ζήτημα της περιφερειακής ανθεκτικότητας, όπως αναλύεται από τους συγγραφείς με αξιοποίηση μεθόδων που επιχειρούν να διαχωρίσουν/ απομονώσουν τα ενδογενή πλεονεκτήματα που επιδρούν στη διεύρυνση της απασχόλησης σε ορισμένες περιφέρειες από άλλες παραμέτρους, όπως οι κλαδικές επιδόσεις και η συνολική επίδραση της εθνικής οικονομίας, είναι μεγάλης σημασίας. Τέτοιες μελέτες πρέπει σύντομα να συνοδεύονται από σε βάθος αναλύσεις των πλεονεκτημάτων ή των αδυναμιών συγκεκριμένων περιφερειών ώστε να προσδιοριστούν τα βαθύτερα αίτια της ανθεκτικότητας τους.

Η *ενότητα 2* ολοκληρώνεται με τη συμβολή της Perrons (*Κεφάλαιο 10*), από τις πολύ σημαντικές του τόμου αυτού, η οποία αντιδιαστέλει κλασικά εργαλεία αποτίμησης της ανάπτυξης, όπως το ΑΕΠ, με εναλλακτικούς δείκτες ουσιαστικής αποτίμησης των ανθρώπινων δυνατοτήτων. Διόλου απρόσμενα αποδεικνύει πως οι ανισότητες στο εσωτερικό περιοχών, όπως η περιοχή του Λονδίνου, που τείνουν να θεωρούνται ως ομοιογενείς μεγα-πόλεις πλούτου και ευμάρειας είναι εξαιρετικά σημαντικές.

Η *τρίτη ενότητα* με την οποία ολοκληρώνεται το βιβλίο (με τίτλο «ο ρόλος του ανθρώπινου παράγοντα») έχει, όπως και η προηγούμενη, ισχυρό εμπειρικό χαρακτήρα στηριζόμενη κυρίως σε μελέτες περίπτωσης και πρωτογενώς συλλεγμένο υλικό από

επιλεγμένα τοπικά παραγωγικά συστήματα, όπως η Καστοριά και το Ρέθυμνο, και σειρά κλάδων, όπως η αγρο-τροφική βιομηχανία. Σε αυτήν έχουν ενταχθεί θεωρητικά πληροφορημένες εμπειρικές αναλύσεις για τον τουρισμό, την πολλά υποσχόμενη αλλά πολλαπλώς αμφισβητούμενη, αναφορικά με το πραγματικό αναπτυξιακό της αποτύπωμα, 'ατμομηχανή' της ελληνικής οικονομίας. Στο Κεφάλαιο 11 (Θωΐδου και Κακδέρη), εν συντομία, αναλύεται το ανθρώπινο δυναμικό ως παράγοντας ανάπτυξης των περιοχών με έμφαση στις διαστάσεις της καινοτομίας και της ανθεκτικότητας. Οι συγγραφείς του *Κεφαλαίου 12* (Μελισσοουργός και Τσακοπούλου) μελετούν δύο τουριστικές τοπικότητες στην Κρήτη και τις Κυκλάδες και μας προτείνουν πρωτότυπες αναγνώσεις για τη δύσκολη σχέση τουριστικής ανάπτυξης και ολοκληρωμένης αξιοποίησης του ανθρώπινου δυναμικού. Με τη σειρά της η Σκορδίλη (*Κεφάλαιο 13*) αναλύει πρόσφατες καινοτομικές πρωτοβουλίες στο σύμπλεγμα βιομηχανιών αγροτικής παραγωγής- τυποποίησης και τροφίμων. Η ιδιαίτερη περίπτωση της τοπικής γουνοποιίας στην περιοχή της Καστοριάς γίνεται αντικείμενο μελέτης από τους Αρτελάρη και Χατζημιχάλη (*Κεφάλαιο 14*) με στόχο να εντοπιστούν νέες δυναμικές αλληλοσυσχετίσεις μεταξύ τοπικής παραγωγής και ανθρώπινου δυναμικού. Σημειώνεται ότι ο δεύτερος εκ των συγγραφέων έχει σε παλιότερες μελέτες του φέρει στο προσκήνιο τη σημαντική αναπτυξιακή δυναμική στον υπό μελέτη κλάδο αλλά και τις ποικίλες άτυπες μορφές εργασίας και παραγωγής που κατέστησαν την Καστοριά έναν 'διεθνή κόμβο' παραγωγής γούνας που αξιοποιεί ισχυρά αποθέματα ευέλικτης εργασίας. Το βιβλίο ολοκληρώνεται με το *Κεφάλαιο 15* των Λαμπριανίδη, Πανώρη και Καλογερέση το οποίο συσχετίζει συστηματικά και προβληματίζεται κριτικά για την σχέση ανάμεσα στα επίπεδα εκπαίδευσης και τις προοπτικές ανάπτυξης, εστιάζοντας ιδιαίτερα στη συνιστώσα των εσωτερικών μετακινήσεων.

Με βάση τα παραπάνω, τα βασικά θεωρητικά στοιχεία που προκύπτουν από την ανάγνωση του τόμου είναι, κατά την άποψη μου, τα εξής: Οι θεωρητικές προσεγγίσεις εμπειρικές αναλύσεις που μελετούν το ρόλο του ανθρώπινου κεφαλαίου παρουσιάζουν ιδιαίτερα σημαντικά πλεονεκτήματα και εμπλουτίζουν σημαντικά τις κυρίαρχες οικονομικο-γεωγραφικές αναλύσεις. Θα πρότεινα να εστιάσουμε στις εξής τρεις (3) πιο σημαντικές, κατά την άποψη μου συμβολές:

α) Οι θεωρίες ανθρώπινου κεφαλαίου αναδεικνύουν το σημαντικό ρόλο των κοινωνικών θεσμών και της πρόνοιας στην αναπτυξιακή διαδικασία. Με την έννοια αυτή, θεσμοί όπως η εκπαίδευση αλλά και η οικογένεια αναλύονται ως κομβικού χαρακτήρα συνιστώσες της οικονομικής μεγέθυνσης και της ολοκληρωμένης ανάπτυξης, παύοντας έτσι να γίνονται αντιληπτές ως στοιχεία του «εποικοδομήματος» ή αμιγώς πολιτιστικές συνιστώσες που δεν έχουν παρά μικρή επενέργεια στην παραγωγή νέων αξιών. Η σημαντική συσχέτιση των



θεωριών ανθρώπινου κεφαλαίου με τα θεσμικά οικονομικά (institutional economics) είναι δεδομένη στο επίπεδο αυτό.

β) στο επίκεντρο των θεωριών ανθρώπινου κεφαλαίου βρίσκεται η ανθρώπινη εργασία ως βασική πηγή παραγωγής νέων αξιών και πλούτου. Επιχειρώντας μια τέτοια εστίαση οι θεωρίες αυτές επαν-ανακαλύπτουν δημιουργικά, αλλά και επεκτείνουν τόσο την πολιτική οικονομία του Ρικάρδο, όσο και την Μαρξιστική κριτική της, ορίζοντας τον άνθρωπο και την εργασία του ως το θεμελιώδες «μέσο παραγωγής». Ένα μέσο παραγωγής του οποίου τα χαρακτηριστικά καθορίζονται, με τη σειρά τους, από την μορφή που λαμβάνουν και οι υπόλοιπες οικονομικές δυνάμεις και δομές.

γ) συμπληρωματικά στα παραπάνω προστίθεται η εξής συμβολή: οι θεωρίες αυτές με την αναλυτική τους εστίαση στα επιμέρους διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά μεταξύ των ανθρώπων- παραγωγών, και των μορφωτικών, πολιτιστικών ή άλλων ποιοτήτων που τους «συγκροτούν», μας καλούν στην ουσία να απορρίψουμε τις αντιλήψεις περί «ομογενούς» και ενιαίας εργατικής δύναμης. Επισημαίνουν, μέσα από τη αναλυτική αυτή μετατόπιση, τη σημασία που έχουν οι ατομικές εργασιακές, μορφωτικές, πολιτισμικές και άλλες εμπειρίες και καταβολές στη διαμόρφωση επιλογών και παραγωγικών – αξιακών προτύπων. Βρίσκονται, λοιπόν, πιο κοντά σε μια πολύπλοκη και μεταβαλλόμενη πραγματικότητα η οποία καθορίζει γραμμές και αιτίες διαχωρισμού ανάμεσα στον πληθυσμό παραγωγικής ηλικίας και στα επιμέρους κοινωνικο-οικονομικά στρώματα και ομάδες. Επομένως, πρέπει και να αποτελεί (η πραγματικότητα αυτή) αντικείμενο μελέτης από τα φορείς και τις οργανώσεις που θέλουν να προωθήσουν την ενότητα στόχων και δράσης, υπερβαίνοντας τον κατακερματισμό.

Στα παραπάνω θετικά στοιχεία των θεωριών ανθρώπινου κεφαλαίου πρέπει νομίζω να συνυπολογιστεί ο εν δυνάμει γεωγραφικά- ευαίσθητος χαρακτήρας τους. Ο χαρακτήρας τους αυτός απορρέει ακριβώς από την προσπάθεια τους να αναδείξουν και επισημάνουν τα διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά του ανθρώπινου δυναμικού. Το εγχείρημα τους αυτό, να μιλούν για τον πλούτο και τις γνώσεις του ανθρώπινου δυναμικού, και τη διακριτή του συμβολή στην ανάπτυξη, ωθεί εκ των πραγμάτων τις θεωρίες στην αναζήτηση ξεχωριστών ποιοτήτων, ταλέντων ή δυνατοτήτων, και που αυτές εμφανίζονται ή πως μετακινούνται στο χώρο. Στο βαθμό που οι θεωρίες ανθρώπινου κεφαλαίου υπερβαίνουν τις νεοκλασικές αναλύσεις περί ενιαίου και ομογενούς χώρου, στον οποίο το μόνο προς ανάλυση στοιχείο είναι η απόσταση και τα κόστη που συνδέονται με τις μετακινήσεις, αποτελούν μια ιδιαίτερα σημαντική θεωρία μελέτης και διάγνωσης των χωρικών ανισοτήτων.

Στις αδυναμίες των θεωριών ανθρώπινου κεφαλαίου, ορισμένες εκ των οποίων είναι σημαντικές, εντοπίζονται και σε ορισμένα κεφάλαια του παραπάνω τόμου και απαιτούν άμεση ενσωμάτωση στα αναλυτικά εργαλεία των υπό συζήτηση προσεγγίσεων, πρέπει

να συνυπολογιστούν οι εξής: Οι θεωρίες δεν λένε πολλά ούτε περιλαμβάνουν σημαντικά στο ερμηνευτικό τους πλαίσιο τις άνισες (και ιεραρχικές) σχέσεις παραγωγής στις οποίες υπάγονται οι εργαζόμενοι στο εσωτερικό επιχειρήσεων και οργανισμών. Σχέσεις πολύπλοκες, μεν, αλλά κοινωνικά και ταξικά καθορισμένες, δε, που όπως έχουν αναδείξει πολλοί, όπως ο E.O. Wright αλλά και ο «δικός μας» D. Harvey στο πρόσφατο και παλιότερο έργο τους, εξακολουθούν να καθορίζουν εργασιακές πραγματικότητες και «δύσκολους βίους» στις κοινωνίες μας. Αλλιώς ειπωμένο, οι θεωρήσεις αυτές προτάσσουν το μορφωτικό, πολιτιστικό, δημιουργικό κομμάτι των ανθρώπινων δυνατοτήτων τείνοντας συχνά να υποβαθμίζουν τις κοινωνικο-οικονομικές και ταξικές ομαδοποιήσεις στο εσωτερικό τους.

Συνολικά, η θεωρητική συμβολή του συλλογικού έργου είναι σημαντική καθώς φέρνει συστηματικά στο προσκήνιο το εύρος αλλά και τη σχετική βαρύτητα της συμβολής του ανθρώπινου κεφαλαίου στην άνιση χωρική ανάπτυξη. Αντίστοιχα, η εμπειρική του συνεισφορά είναι ιδιαίτερα χρήσιμη, καθώς προσφέρει πλούσιο πρωτογενές υλικό και τεκμηρίωση για ένα ανεπαρκώς μελετημένο θέμα. Έτσι, το βιβλίο συμβάλλει με τον δικό του τρόπο στη συζήτηση για την άνιση ανάπτυξη, σε μια περίοδο που η Ελλάδα μαστίζεται από μια πολύχρονη βαθιά κρίση που τείνει να μετατραπεί σε «φυσική κατάσταση» ή «ρουτίνα», αναζητώντας πεισματικά διεξόδους. Συνθέτοντας τα επιστημονικά πεδία της χωρικής ανάπτυξης και του ανθρώπινου κεφαλαίου ο συλλογικός τόμος προσφέρει μια πρωτότυπη συμβολή που πρέπει να τύχει ευρύτερης προσοχής.

## ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗΣ  
ΣΚΑΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΝΤΕΛΗΣ  
ΓΟΣΠΟΔΙΝΗ ΑΣΠΑ  
ΔΕΦΝΕΡ ΑΛΕΞΗΣ  
ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ ΟΛΓΑ  
ΨΥΧΑΡΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ  
ΚΑΛΛΙΩΡΑΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

## ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Αραβαντινός Αθανάσιος	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Ανδρικόπουλος Ανδρέας	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Βασενχόβεν Λουδοβίκος	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Γιαννακούρου Τζίνα	- Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Γιαννιάς Δημήτρης	- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Δελλαδέτσιμας Παύλος	- Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Ιωαννίδης Γιάννης	- Tufts University, USA
Καλογήρου Νίκος	- Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ)
Καρύδης Δημήτρης	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Κοσμόπουλος Πάνος	- Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης (ΔΠΘ)
Κουκλέλη Ελένη	- University of California, USA
Λαμπριανίδης Λόης	- Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Λουκάκης Παύλος	- Πάντειο Πανεπιστήμιο
Λουρή Ελένη	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Μαλούτας Θωμάς	- Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Μαντουβάλου Μαρία	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Μελαχροινός Κώστας	- Queen Mary, University of London
Μοδινός Μιχάλης	- Διεπιστημονικό Ινστιτούτο Περιβαλλοντικών Ερευνών (ΔΙΠΕ)
Μπριασούλη Ελένη	- Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Παπαθεοδώρου Ανδρέας	- Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Πρεβελάκης Γεώργιος-Στυλ.	- Université de Paris I, France
Φωτόπουλος Γιώργος	- Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Χαστάογλου Βίλμα	- Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ)

# αιχώρος

ΤΕΥΧΟΣ 24 | ΕΤΟΣ  
ISSUE 24 | YEAR 2016

**Δέφνερ, Α.Μ., Καλλιώρας, Δ.**

4

Πολεοδομία, Χωροταξία, Περιφερειακή Ανάπτυξη: Σύγχρονες Τάσεις, Νέοι Επιστήμονες

**Τσαβδάρογλου, Χ.**

7

Ο διεκδικούμενος Κοινός Χώρος, μεταξύ δημιουργικής πόλης και εξεγερμένης πόλης:  
Η περίπτωση της Ιστανμπούλ

**Ρεμπής, Ν.**

27

Εντοπισμός γεωγραφικά αποκλεισμένων περιοχών και κατοίκων  
της Περιφέρειας Κρήτης από το αγαθό της υγείας

**Ντούρα Μ., Παπαδάκη-Μαραγκού, Η.**

46

Κοινωνική δυναμική και χωρικές μεταλλάξεις: Το παράδειγμα του Μεταξουργείου

**Κυριακίδης, Χ.**

67

Προσεγγίζοντας τη λειτουργία του δημόσιου αστικού χώρου με γνώμονα  
τις τοπικές παραμέτρους: Συγκριτική μελέτη μεταξύ Λάρισας και Nottingham

**Καπιτσίνης, Ν.**

86

Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στη μεταφορά επιχειρήσεων:  
Συγκριτική ανάλυση της προ και μετα-κρίσης μετακίνησης των Ελληνικών επιχειρήσεων στην  
Βουλγαρία.

## ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ

**Γκιάλης Σ.**

123

Λός Λαμπριανίδης, Θανάσης Καλογερέσης & Γρηγόρης Καυκαλάς (Επιμέλεια) (2016)  
*Χωρική ανάπτυξη και ανθρώπινο δυναμικό:  
Νέες θεωρητικές προσεγγίσεις και η εφαρμογή τους στην Ελλάδα*